

**QISHLOQ XO'JALIGIDA DEHQON XO'JALIKLARI FAOLIYATINING
AHOLI BANDLIGI VA DAROMADLARIGA TA'SIRI**

Sheraliyeva Farangis Narzullo qizi

Guliston davlat universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada qishloq xo'jaligida dehqon xo'jaliklari faoliyatining aholi bandligi va daromadlariga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida dehqon xo'jaliklarining qishloq hududlarida yangi ish o'rinlarini yaratish, aholining daromad manbalarini kengaytirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni yoritib berilgan. Shuningdek, agrar sohada amalga oshirilayotgan islohotlar, yer va suv resurslaridan samarali foydalanish hamda dehqon xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi tahlil etilgan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, dehqon xo'jaliklari faoliyatini yanada rivojlantirish orqali aholi farovonligini oshirish va qishloq hududlarida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *qishloq xo'jaligi, dehqon xo'jaligi, aholi bandligi, daromadlar, agrar islohotlar, iqtisodiy samaradorlik, qishloq hududlari, yer resurslari, suv resurslari, oziq-ovqat xavfsizligi, farovonlik, bandlik darajasi.*

Kirish. Qishloq xo'jaligi mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri hisoblanib, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, sanoatni xomashyo bilan qo'llab-quvvatlash hamda qishloq hududlarida bandlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, dehqon xo'jaliklari agrar tarmoqning ajralmas bo'g'ini sifatida qishloq aholisining daromad manbalarini shakllantirish, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, yer resurslaridan samarali foydalanish hamda dehqon xo'jaliklarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Dehqon xo'jaliklari aholining o'zini o'zi band qilishida, qo'shimcha daromad manbalarini yaratishda hamda ichki bozorda oziq-ovqat mahsulotlari taklifini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq joylarda mehnat resurslaridan samarali foydalanish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda dehqon xo'jaliklarining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati tobora ortib bormoqda. Shu bilan birga, ayrim hududlarda suv ta'minoti muammolari, yer unumdorligining pasayishi hamda moddiy-texnik resurslardan foydalanish samaradorligining yetarli emasligi dehqon xo'jaliklari faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mazkur maqolada qishloq xo'jaligida dehqon xo'jaliklari faoliyatining aholi bandligi va daromadlariga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, dehqon xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

takomillashtirish hamda qishloq hududlarida aholi farovonligini yuksaltirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tahlil va natijalar. Mamlakatimizda qishloq xo'jaligini rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va qishloq aholisi daromadlarini oshirishda dehqon xo'jaliklari muhim iqtisodiy subyekt sifatida faoliyat yuritmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda agrar sohada amalga oshirilayotgan institutsional islohotlar natijasida dehqon xo'jaliklarining yer resurslaridan foydalanish imkoniyatlari kengayib, ularning iqtisodiy samaradorligi ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qishloq xo'jaligi sohasini isloh qilishga qaratilgan qarorlari asosida aholiga yer ajratish, tomorqa va dehqon xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash, mahsulot yetishtirish hajmini oshirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tizimli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu esa qishloq joylarda yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadlarini ko'paytirishda muhim omil bo'lmoqda.

Tadqiqot jarayonida Sirdaryo viloyati misolida dehqon xo'jaliklarining hududlar kesimidagi holati tahlil qilindi. Tahlil natijalariga ko'ra, viloyatda jami 23 671 ta dehqon xo'jaligi faoliyat yuritib, ular ixtiyorida 11 626 gektar yer maydoni mavjudligi aniqlandi. Hududlar kesimida eng yuqori ko'rsatkich Xovos tumani hissasiga to'g'ri kelib, ushbu hududda 3 971 ta dehqon xo'jaligi va 2 237 gektar yer maydoni mavjud. Shuningdek, Sayxunobod, Sardoba va Oqoltin tumanlarida ham dehqon xo'jaliklari soni yuqori ekanligi kuzatildi. Bu holat mazkur hududlarda aholi bandligini ta'minlashda dehqon xo'jaliklarining ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dehqon xo'jaliklari nafaqat qishloq aholisini ish bilan ta'minlash, balki ularning doimiy daromad manbasini shakllantirishda ham muhim o'rin egallaydi. Dehqon xo'jaliklarida sabzavotchilik, polizchilik, bog'dorchilik, chorvachilik va parrandachilik yo'nalishlarining rivojlanishi qishloq aholisining o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Ayniqsa, oilaviy mehnat asosida tashkil etilgan dehqon xo'jaliklari orqali aholining qo'shimcha daromad olish imkoniyatlari ortib, ichki bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari taklifi ko'paymoqda. Natijada oziq-ovqat mahsulotlari narxlarini barqaror saqlash va import hajmini qisqartirish imkoniyati yuzaga kelmoqda.

Shu bilan birga, tahlil jarayonida dehqon xo'jaliklari faoliyatida ayrim muammolar ham mavjudligi aniqlandi. Jumladan, suv ta'minoti og'ir bo'lgan hududlarda 590 ta dehqon xo'jaligi faoliyat yuritmoqda. Ayniqsa, Sayxunobod, Boyovut va Sirdaryo tumanlarida suv resurslari bilan bog'liq muammolar dehqonchilik samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Suv tanqisligi qishloq xo'jaligi mahsulotlari hosildorligining pasayishiga, ishlab chiqarish xarajatlarining ortishiga hamda aholi daromadlarining kamayishiga sabab bo'lmoqda. Bundan tashqari, yerdan samarasiz foydalanayotgan ayrim dehqon xo'jaliklari mavjudligi yer resurslaridan oqilona foydalanish mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, dehqon xo'jaliklarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ularga imtiyozli kreditlar ajratish, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy qilish va suv tejovchi texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish orqali qishloq aholisining bandligi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

va daromadlarini yanada oshirish mumkin. Shuningdek, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, saqlash va eksport qilish tizimini rivojlantirish dehqon xo'jaliklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Natijada qishloq joylarda aholi turmush darajasi yaxshilanib, hududlarning ijtimoiy -iqtisodiy rivojlanishi ta'minlanadi.

1-jadval

Sirdaryo viloyatida dehqon xo'jaliklarining hududlar kesimida taqsimlanishi va yer maydonlari tahlili

Hududlar	Dehqon xo'jaliklari soni	Umumiy maydon (ga)	Bir xo'jalikka to'g'ri o'rtacha maydoni (ga)	Jamiga nisbatan ulushi (%)
Boyovut	3 041	1 486	0,49	12,8
Guliston	2 943	1 380	0,47	12,4
Mirzabod	1 560	1 127	0,72	6,6
Oqoltin	3 338	1 453	0,44	14,1
Sardoba	3 444	1 778	0,52	14,5
Sayxunobod	3 637	1 870	0,51	15,4
Sirdaryo	3 297	1 422	0,43	13,9
Xovos	3 971	2 237	0,56	16,8
Jami	23 671	11 626	0,49	100

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadi, Sirdaryo viloyatida dehqon xo'jaliklari qishloq aholisi bandligini ta'minlash va ularning daromad manbalarini shakllantirishda muhim iqtisodiy omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Viloyatda jami 23 671 ta dehqon xo'jaligining faoliyat yuritayotgani qishloq xo'jaligida aholining keng qatlamlari jalb etilganligini bildiradi. Ayniqsa, Xovos, Sayxunobod, Sardoba va Oqoltin tumanlarida dehqon xo'jaliklari sonining yuqoriligi ushbu hududlarda aholini ish bilan ta'minlash darajasi nisbatan yuqori ekanligini ko'rsatadi. Xususan, Xovos tumanida 3 971 ta dehqon xo'jaligi mavjud bo'lib, bu viloyatdagi jami xo'jaliklarning 16,8 foizini tashkil etadi. Mazkur holat hududda agrar faoliyatning keng rivojlanganligini va aholining asosiy daromad manbalaridan biri dehqonchilik ekanligini anglatadi.

Tahlillarga ko'ra, dehqon xo'jaliklari nafaqat bandlikni ta'minlash, balki yer resurslaridan samarali foydalanish orqali aholining iqtisodiy faolligini oshirishga ham xizmat qilmoqda. Jumladan, Mirzabod tumanida bir xo'jalikka to'g'ri keladigan o'rtacha yer maydoni 0,72 gektarni tashkil etib, bu boshqa hududlarga nisbatan yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu holat yer maydonlaridan samarali foydalanish imkoniyati yuqoriligini va dehqon xo'jaliklari daromad salohiyatining kuchli ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Oqoltin va Sirdaryo tumanlarida bir xo'jalikka to'g'ri keladigan yer maydonining nisbatan kichikligi mavjud yer resurslaridan intensiv foydalanish zarurligini bildiradi. Shuningdek, dehqon xo'jaliklari faoliyati qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga ham ijobiy ta'sir

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

ko'rsatmoqda. Sabzavotchilik, polizchilik, bog'dorchilik va chorvachilik faoliyatlari orqali aholining doimiy va mavsumiy daromad manbalari kengaymoqda. Natijada qishloq aholisi turmush darajasi yaxshilanib, ichki bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi ortmoqda. Ayniqsa, yer maydonlarining hududlar kesimida keng taqsimlangani aholining o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kuchaytirib, ishsizlik darajasini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, jadval ma'lumotlari dehqon xo'jaliklari qishloq xo'jaligida aholi bandligi va daromadlarini oshirishning muhim mexanizmlaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli dehqon xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash, ularga zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish hamda yer va suv resurslaridan samarali foydalanish tizimini takomillashtirish orqali qishloq hududlarida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dehqon xo'jaliklari qishloq xo'jaligida aholi bandligini ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish hamda qishloq hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, dehqon xo'jaliklari orqali qishloq aholisining o'zini o'zi band qilish imkoniyatlari kengayib, oilaviy tadbirkorlikning rivojlanishiga zamin yaratilmoqda. Tahlillar Sirdaryo viloyatida dehqon xo'jaliklarining hududlar kesimida keng faoliyat yuritayotganini va ular aholi daromadlarini shakllantirishning asosiy manbalaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Xususan, Xovos, Sayxunobod va Sardoba tumanlarida dehqon xo'jaliklari sonining yuqoriligi qishloq joylarda bandlik darajasining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, suv ta'minotidagi qiyinchiliklar, yer maydonlaridan foydalanish samaradorligining barcha hududlarda bir xil emasligi, moddiy-texnik resurslar yetishmovchiligi hamda mahsulotlarni saqlash va realizatsiya qilish tizimining to'liq rivojlanmaganligi dehqon xo'jaliklari faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim hududlarda yer maydonlarining kichikligi va suv resurslarining cheklanganligi dehqon xo'jaliklarining daromad salohiyatini pasaytirmoqda. Bu esa dehqon xo'jaliklari faoliyatini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida, avvalo, dehqon xo'jaliklarini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini yanada kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Xususan, imtiyozli kreditlar ajratish hajmini oshirish, subsidiya va grant mexanizmlarini soddalashtirish hamda kichik xo'jaliklar uchun soliq imtiyozlarini kengaytirish zarur. Bu dehqon xo'jaliklarining ishlab chiqarish hajmini oshirish va yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatlarini kuchaytiradi.

Shuningdek, suv tanqisligi mavjud hududlarda tomchilatib sug'orish, yomg'irliq sug'orish kabi suv tejovchi texnologiyalarni joriy qilishni kengaytirish lozim. Mazkur texnologiyalar yer va suv resurslaridan samarali foydalanish bilan birga hosildorlikni oshirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, hududlarda agroservis xizmatlarini rivojlantirish, dehqonlarga zamonaviy agrotexnologiyalar bo'yicha amaliy treninglar tashkil etish va raqamli maslahat tizimlarini joriy qilish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, dehqon xo'jaliklari tomonidan yetishtirilgan mahsulotlarni saqlash, qayta ishlash va eksport

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

qilish infratuzilmasini rivojlantirish zarur. Ayniqsa, hududlarda kichik logistika markazlari, sovutkich omborlari va qayta ishlash korxonalarini tashkil etish orqali mahsulotlarning yo'qotilish darajasini kamaytirish mumkin. Bu esa dehqon xo'jaliklari daromadlarining ortishiga va qishloq aholisining iqtisodiy faolligi kuchayishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, dehqon xo'jaliklarini rivojlantirish qishloq xo'jaligida bandlikni oshirish, aholi daromadlarini ko'paytirish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ushbu sohani kompleks rivojlantirish, yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish orqali qishloq hududlarining barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish bo'yicha me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Qishloq xo'jaligi sohasining asosiy ko'rsatkichlari. Statistik to'plam. – Toshkent, 2024.
3. Sirdaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida tuzilgan tahliliy materiallar. – Guliston, 2024.
4. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. – 356 b.
5. Yo'ldoshev Q., Rasulov A. Agrar islohotlar va qishloq xo'jaligini rivojlantirish istiqbollari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 284 b.
6. Karimov M. Qishloq hududlarida aholi bandligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2022. – №4. – B. 115–122.
7. Rasulov Sh. Dehqon xo'jaliklarini rivojlantirish va ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari // Agro ilm. – Toshkent, 2023. – №2. – B. 67–73.
8. FAO. The State of Food and Agriculture 2023. – Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023.
9. World Bank. Agriculture and Rural Development Report. – Washington DC, 2023.
10. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023.